

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ БАНКИ ЯК СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

К. О. Макарьчук,

здобувач

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

MKatrin-22@yandex.ru

Досліджено поняття та сучасне функціонування діяльності транснаціональних компаній та транснаціональних банків як суб'єктів міжнародного бізнесу у нових умовах, що існують у світовому господарстві. Розглянуті найбільші ТНК та ТНБ світу. Також виокремлено особливості, які характеризують сучасні ТНК та ТНБ. Проаналізовано розвиток співпраці ТНК та ТНБ у міжнародному бізнесі.

Ключові слова: міжнародний бізнес, суб'єкти міжнародного бізнесу, транснаціональні корпорації, транснаціональні банки.

ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫЕ КОРПОРАЦИИ И ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫЕ БАНКИ КАК СУБЪЕКТЫ МЕЖДУНАРОДНОГО БИЗНЕСА

Исследовано понятие и особенности деятельности транснациональных корпораций и транснациональных банков как субъектов международного бизнеса в новых условиях, которые существуют в мировом хозяйстве. Рассмотрены более крупные ТНК и ТНБ мира. Также выделены особенности, которые характеризуют современные ТНК и ТНБ. Проанализировано развитие сотрудничества ТНК и ТНБ в международном бизнесе.

Ключевые слова: международный бизнес, субъекты международного бизнеса, транснациональные корпорации, транснациональные банки.

TRANSNATIONAL CORPORATIONS AND TRANSNATIONAL BANKS AS INTERNATIONAL BUSINESS PARTIES

The article investigates the concept and key elements of the activity of transnational corporations and transnational banks as international business parties under the new conditions that exist of the world economy. The largest world TNCs and TNBs are examined. The features that characterize contemporary TNCs and TNBs are revealed. The article analyses development of TNCs and TNBs cooperation within international business.

Key words: international business, international business entities, multinational banks, multinational corporations.

Постановка проблеми. Розвиток міжнародного бізнесу має велике значення у світовій економіці. Міжнародний бізнес можна визначити як ділову взаємодію фірм різних форм власності або їх підрозділів, які знаходяться в різних країнах, головною метою яких є одержання прибутку за рахунок вигод та переваг ділових міжнародних операцій. Транснаціональні корпорації та транснаціональні банки за довгі роки свого становлення стали основними генераторами та двигунами міжнародного бізнесу. Діяльність сучасних ТНК у світовій економіці має великий вплив на розвиток світогосподарських зв'язків. Спільно з ТНК діють транснаціональні банки, які складають міжнародну банківську систему світу, яка є фінансовою опорою великого міжнародного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питань розвитку транснаціональних корпорацій та транснаціональних банків та їх діяльності у міжнародному бізнесі присвячено багато наукових досліджень як закордонних, так і вітчизняних авторів. Серед зарубіжних дослідників слід зазначити таких вчених, як : Ч. Кінделбергер, Р. Коуз, К. Коулінг, П. Кругман, С. Лал, М. Портер, А. Рагман, Ф. Рут, Р. Сагден, С. Хаймер П. Баклі, Р. Вернон, О. Вільямсон, Дж. Даннінг, К. Іверсен, М. Кассон,

Р. Кейвз та інші. Серед вітчизняних слід виділити: В. А. Вергун, А. П. Голіков, С. А. Циганов, В. В. Поляков, Р. К. Щеніна, В. І. Сідоров, А. С. Філіпенко, В. С. Карп, О. Рогач, П. О. Черномаз та інші.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є вивчення особливостей функціонування ТНК та ТНБ як суб'єктів міжнародного бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний бізнес історично і логічно виникає внаслідок розвитку й поглиблення міжнародного поділу праці та формування світового ринку.

Як зазначається у економічній літературі, міжнародний бізнес — це підприємницька діяльність, пов'язана з використанням капіталу в різноманітних формах і переваг підвищеної ділової активності; здійснюється з метою отримання прибутку і поширюється на міжнародну економічну сферу [1, с. 43].

Економічна сутність міжнародного бізнесу має визначитися у площині його як явища і процесу міжнародних економічних відносин.

Міжнародний бізнес як явище міжнародних економічних відносин — це форма взаємодії суб'єктів міжнародної економічної діяльності, спрямована на одержання вигод від трансграничного співробітництва.

Суб'єктами міжнародного бізнесу є реальні учасники його як процесу взаємодії (окремі особи, кон-

тактні групи або складні соціальні структури), яким притаманні внутрішні мотиви, інтереси, цілі та здатність до їх реалізації у певній сфері міжнародної економічної діяльності. Основними ознаками суб'єкта міжнародного бізнесу є наявність у нього внутрішніх мотивів, цілеспрямованості, волі та здібностей діяти для досягнення власних стратегічних цілей [1, с. 42].

Можна зазначити, що суб'єктами міжнародного бізнесу можуть виступати окремі особи, підприємства, транснаціональні структурні утворення, міжнародні організації та асоціації, інтеграційні (регіональні) угруповання та держави.

Доцільно детальніше дослідити функціонування транснаціональних корпорацій і транснаціональних банків, тому що вони за довгі роки свого розвитку стали основними генераторами та двигунами крупного міжнародного бізнесу.

Як зазначає А. П. Голіков та П. О. Черномаз під транснаціональною корпорацією розуміють форму міжнародної корпорації, головна компанія якої належить капіталу однієї країни, а філії знаходяться в інших країнах світу [2, с. 331].

Відомий український економіст-міжнародник А. С. Філіпенко дає визначення поняттю ТНК: «це фірма, яка володіє виробничими, торговельними та іншими активами в кількох країнах, що забезпечують їй прибуток» [3, с. 288].

Український економіст, доктор економічних наук В. В. Рокоча дає визначення ТНК: «це міжнародні фірми, що мають свої господарські підрозділи у двох або більше країнах, управління якими здійснюється з одного або декількох центрів» [4, с. 32].

За визначенням, схваленим ЮНКТАД (Конференція ООН з торгівлі та розвитку), транснаціональна корпорація – це підприємство, яке об'єднує юридичних осіб будь-яких організаційно-правових форм і видів діяльності у двох і більше країнах, проводить координуючу політику і втілює в життя загальну стратегію через один або більше центрів прийняття рішень [1, с. 43].

Головна особливість ТНК є поєднання централізованого керівництва з певним ступенем самостійності вхідних в неї і знаходяться в різних країнах юридичних осіб та структурних підрозділів (філій, дочірніх компаній).

Свій інтенсивний розвиток ТНК розпочали у другій половині ХХ ст. Треба зазначити, що є низка джерел ефективної їх діяльності порівняно з компаніями які існують тільки у одній країні. До таких джерел відносяться: переваги володіння і доступу до природних ресурсів, капіталу і результатами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР); горизонтальна диверсифікація за технологічним принципом в рамках однієї галузі, що забезпечують у тому й іншому випадках економічну стабільність і фінансову стійкість ТНК; можливість оптимального розподілу підприємств головної компанії в різних країнах з урахуванням розмірів їх національних ринків, темпів економічного зростан-

ня цін, доступності економічних ресурсів, а також політичної стабільності; можливість за рахунок прямих інвестицій долати різні бар'єри на шляху впровадження своїх товарів на ринок тієї або іншої країни за рахунок експорту; широке використання фінансових ресурсів інших країн світу; безперервна інформованість про кон'юнктуру товарних, валютних і фінансових ринків у різних країнах, що дозволяє оперативно направляти потоки капіталів у ті країни, де складаються сприятливі умови для отримання максимального прибутку [1, с. 44].

У світі нараховується 65 тис. ТНК, що контролюють більше 850 тис. їх філій у всьому світі, у яких зайнято більш 74 млн осіб. Сьогодні ТНК контролюють більш 50 % світового промислового виробництва, 70 % міжнародної торгівлі, більш 80 % патентів та ліцензій на нову техніку, технології та ноу-хау, 90 % прямих іноземних інвестицій [5].

Найбільші світові ТНК базуються та здійснюють свою діяльність у розвинутих країнах світу. ТНК США, Японії, Китаю, Франції, Німеччини, Великобританії, Нідерландів є найбільшими по звороту компаніями (табл. 1).

Таблиця 1

10-ка найбільших ТНК світу у 2013 р.

Компанія	Країна	Об'єм продажу, млрд дол.	Чистий прибуток, млрд дол.
Royal Dutch Shell	Нідерланди	481,7	26,6
Wal-Mar Stores	США	469,2	17
Exxon Mobil	США	449,9	44,9
Sinopec Group	Китай	428,2	8,2
China National Petroleum	Китай	408,6	18,2
BP	Велика Британія	388,3	11,6
State Grid	Китай	298,4	12,3
Toyota Motor	Японія	265,7	11,6
Volkswagen	Німеччина	247,6	27,9
Total	Франція	234,3	13,7

Складено автором за матеріалами: [5]

Проаналізувавши дані, наведені у табл. 1, можна побачити, що лідером серед компаній по об'єму продажу є компанія Royal Dutch Shell (Нідерланди), на другому та третьому місці компанія Wal-Mar Stores та Exxon Mobil (США), четверте та п'яте місце займають компанії Sinopec Group та China National Petroleum (Китай).

Свій міжнародний бізнес частіше ТНК розширюють шляхом набуття або створення за кордоном нових компаній, організацією спільних підприємств або завдяки формуванню іншого роду об'єднань та альянсів.

Наприкінці минулого століття у сфері транснаціонального бізнесу важливим явищем стало злиття та поглинання. Особлива роль у цьому відводиться стратегії конкуренції, яка передбачає, що ТНК повинні швидко мобілізувати величезні капітали. Злиття та поглинання ТНК особливо динамічно відбувалися в таких сферах, як банківська та страхова справа, автомобілебудування, нафтова галузь [6, с. 23].

Специфічна особливість транснаціонального бізнесу полягає у тому, що ТНК мають можливість враховувати потреби світового ринку і в значній мірі формувати попит на свою продукцію до початку її виробництва.

Зазначимо основні критерії, які застосовують до транснаціональних корпорацій:

- кількість країн, в яких діє корпорація (мінімум від двох до шести і більше країн);
- певна кількість країн, в яких розміщені виробничі потужності корпорації;
- певний розмір капіталізації, якого досягла корпорація;
- мінімум частки іноземних операцій про доходи або продажі корпорації (як правило, 25 %);
- володіння не менше 25 % акцій, які беруть участь у голосуванні, в трьох або більше країнах;
- інтернаціональний склад персоналу та вищого керівництва корпорації [7, с. 49].

У науковій літературі прийнято класифікувати всі міжнародні корпорації таким чином (рис. 1):

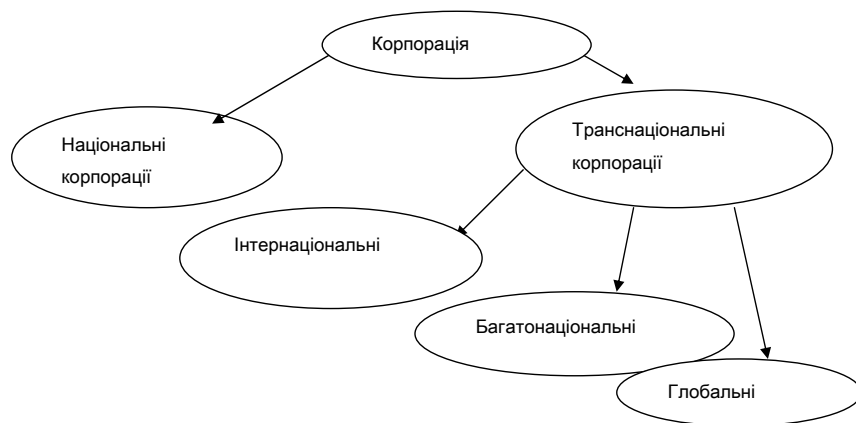

Рис. 1. Класифікація міжнародних корпорацій
Складено автором за матеріалами: [7]

Ці чотири види корпорацій відображають етапи їх розвитку: від національної до інтернаціональної компанії, від інтернаціональної до багатонаціональної і до глобальної корпорації [7, с. 52]

Світовий досвід свідчить про те, що при утворенні корпорацій вирішальну роль відігравали різні фактори, наприклад у США — це фінансовий капітал, у Японії — це взаємне володіння акціями, а також наявність власних інформаційних, торговельних, фінансових, транспортних засобів, у Південній Кореї та Японії — це координація та підтримка держави.

На початку XXI ст. транснаціоналізація виробництва і капіталу стала не тільки безпосередньою умовою функціонування і розвитку ТНК, але і чинником, що визначає значною мірою темпи і пропорції розвитку всієї світової системи господарства. Принаймні зростання в діяльності ТНК ролі зовнішньоекономічної сфери стає все більш діючим чинником їхнього економічного зростання. Масштаби розширення сфери діяльності ТНК значно збіль-

шилися завдяки відкриттю східноєвропейського і пострадянського економічних просторів; прискоренню глобалізації фінансових ринків; інтенсифікації процесів приватизації; поглибленню взаємозалежності низки країн і національних економік; загострення економічної конкуренції; регіональним інтеграційним процесам; появи новітніх технологій, особливо в галузі зв'язку і телекомунікацій, космосу, біотехнологій. Вплив транснаціональних корпорацій на економіку окремих держав значно посилюється, особливо це стосується країн, що розвиваються. Зазвичай в ці країни ТНК переносять трудомісткі, енергоємні і матеріаломісткі виробництва, а також екологічно небезпечні виробництва [7, с. 52].

Незважаючи на те, що деякі країни, що розвиваються, провели націоналізацію активів ТНК у сировинних галузях, великі промислові корпорації зберігають головне становище в світовому виробництві і торгівлі паливно-сировинними ресурсами.

Багато філій і дочірніх компанії ТНК орієнтуються на розвиток імпортозаміщення та експортоорієнтацію в країнах, що розвиваються. Імпортозаміщення

виробництва отримало розвиток у зв'язку із затвердженням в цих країнах стратегії індустріалізації національних економік, яке вимагало значного збільшення виробництва машино-технічного обладнання [8, с. 53]. Експортоорієнтація виробництва за допомогою створення підприємств, які виробляють продукцію, призначену на експорт до країн свого базування або в інші держави.

ТНК, що володіють дочірніми компаніями і філіями в країнах Центральної Америки, Карибського басейну і в Мексиці,

слабо пов'язані з національними ринками цих країн, мало використовують місцеву сировину та напівфабрикати, переважна частина їх продукції експортується в зарубіжні країни.

Для Бразилії, Південної Кореї і деяких інших країн характерна прямо протилежна ситуація, оскільки тут підприємства ТНК досить тісно інтегровані в місцеву економіку.

Можна зазначити, що відсутність або ослаблення контролю з боку приймаючої країни за діяльністю ТНК призводить до негативних наслідків, а саме коли збільшення іноземного бізнесу в країні здійснюється за рахунок поглинання місцевих компаній, мобілізації капіталу з місцевих джерел. Однією з гострих проблем країн, що розвиваються став відтік капіталу, перекид прибутків у розвинені країни, що значно звужує базу національного накопичення, отже, і суспільного відтворення.

Вплив ТНК на соціально-економічний розвиток країн що розвиваються, значною мірою залежить

від здатності останніх вишукувати ефективні форми і методи використання результатів міжнародного бізнесу в своїх економічних інтересах.

Транснаціональні корпорації у міжнародному бізнесі тісно співпрацюють з транснаціональними банками (ТНБ). Транснаціональні банки пройшли паралельно і навіть спільно з ТНК довгу і складну еволюцію становлення та розвитку. Всесвітнього впливу та економічної незалежності ТНК змогли досягти за допомогою ТНБ.

Як зазначають А. П. Голіков та П. О. Черномаз, під транснаціональним банком розуміють великий кредитно-фінансовий комплекс універсального типу, який розташовується, як правило, широкою мережею зарубіжних підприємств та системою участі, контролюючи за підтримкою держави валютні та кредитні операції на світовому ринку [2, с. 331].

Як зазначає В. В. Поляков транснаціональні банки – це великі кредитно – фінансові комплекси, які за підтримки держави, маючи у своїй структурі широку мережу зарубіжних представництв, контролюють валютні та кредитні операції на світовому ринку, виступаючи головними посередниками у міжнародному русі позичкового капіталу [7, с. 53].

За методикою ООН, транснаціональними вважаються банки з обсягом активів не меншим 2 млрд дол і власною мережею філій (не менше ніж у 5 іноземних державах) [1, с. 259]. Їхня діяльність характеризується високою питомою вагою міжнародних операцій (більше 50 %), глобалізацією у географічному плані, універсальністю послуг.

У світі до початку ХХІ ст. сформувалися три головні фінансові регіони, у яких згрупувалися найбільші транснаціональні банки світу, а саме США, Західна Європа і Японія. Існує близько двох десятків великих міжнародних фінансових центрів в світі, які містять багато філій та відділень ТНБ. Вони розташовані в США, КНР, Англії, Японії та ін [7, с. 42].

Найбільші транснаціональні банки світу зосереджені у розвинутих країнах світу (табл. 2).

Таблиця 2

**Найбільші банки світу у 2013 р.
(за показником чистого прибутку)**

№	Банк	Країна	Чистий прибуток, млрд дол.
1	ICBC	Китай	160,646
2	JP Morgan Chase of Co	США	160,002
3	Bank of America	США	155,461
4	HSBC Holdings	Англія	151,048
5	China Construction Bank Corporation	Китай	136,6
6	Citi group	США	136,532
7	Mitsubishi UFJ Financial Group	Японія	129,576
8	Wells Fargo & Co	США	126,607
9	Bank of China	Китай	121,504
10	Agricultural Bank	Китай	11,493

Складено автором за матеріалами: [8]

З наведеної табл. 2 можна побачити, що за показником чистого прибутку перше місце займає банк ICBC (Китай), друге та третє місце JP Morgan Chase of Co та Bank of America (США), четверте – HSBC Holdings (Англія) і п'яте місце належить China Construction Bank Corporation (Китай).

Головний принцип і мета діяльності транснаціональних банків – мобілізувати будь-які кошти там, де це найбільше зручно і дешево, і перекидати їх туди, де їхнє використання обіцяє найбільшу вигоду. Не дивно, що значна частина депозитів найбільших банків, наприклад, у США представлена капіталами неамериканського походження. Також, наприклад, у Японії одинадцять американських транснаціональних банків зосередили у своїх філіях більш 2/3 усіх депозитів іноземних банків [7, с. 43].

На сьогодні ТНБ, як міжнародні банківські монополії, досягли такого рівня міжнародної концентрації та централізації капіталу, який дає їм змогу брати участь в економічному розподілі світового ринку позичкових капіталів і кредитно – фінансових послуг. Можна виділити дві основні причини таких процесів – пошук банками нових ресурсів для розвитку та диверсифікації структури доходів і прагнення посилити фінансову стабільність.

За довгі роки міжнародної діяльності транснаціональні банки здобули деякі особливості, а саме:

- головний і великий посередник між власниками фінансових ресурсів та інвесторами, запозичує капітал для здійснення міжнародного бізнесу;
- головний визначник форм і розподільник каналів руху фінансових ресурсів від їх власників до їх позичальників;
- універсальна фінансова ланка в здійсненні масштабних міжнародних платежів, у залученні вільних грошових засобів та їх розміщення на міжнародних фінансових ринках за умов повернення, дотримання строків і ставок оплати;
- джерело великих обсягів інвестиційних коштів з високим ступенем їх надійності як з точки зору їх походження, так і надання [9, с. 264].

Сучасні транснаціональні банки характеризуються тим, що їх зовнішня діяльність стала помітним генеруючим фактором розширення і розвитку процесу глобалізації господарських зв'язків більшості країн світу.

Відмінність ТНБ від національних банків полягає у володінні власною, створеної ними розгалуженої міжнародної банківської мережі, яка дозволяє їм оперативну, вчасно реагувати на запити клієнтів в особі ТНК і менш великих інвесторів (аж до фірм малого бізнесу), задовольняючи їх потреби у фінансових ресурсах для ефективного ведення міжнародного бізнесу.

Висновки. Транснаціональні корпорації та транснаціональні банки як суб'єкти міжнародного бізнесу мають тенденцію до інтеграції та характеризуються економічною боротьбою між собою. На сучасному етапі розвитку ТНК свій міжнародний бізнес частіше розширюють шляхом набуття або створення за

кордоном нових компаній, організації спільних підприємств, або завдяки формуванню іншого роду об'єднань і альянсів. Транснаціональні корпорації у міжнародному бізнесі ефективно співпрацюють з транснаціональними банками. У своїй діяльності ТНБ проявляють міжнародний підхід до формування і розвитку своєї транснаціональної мережі філій, відділень та представництв з єдиним центром прийняття рішень у країні базування головного банку.

Тому зараз багато транснаціональних банків пов'язують своє майбутнє зі здатністю створити

надійні основи на всіх ринках світу і пропонувати досить повний асортимент фінансових послуг, концентруючи свою увагу, в першу чергу, на операціях з цінними паперами, плануванні інвестицій, кредитуванні промисловості, лізингу, факторингу і т. п., удосконалюванні функціонування кореспондентських мереж, маркетингу, створенні конкурентних стратегій. Це все має особливе значення в справі мобілізації капіталів транснаціональними банками, у розширенні ресурсної бази й у створенні нових можливостей для розміщення фінансових засобів.

Науковий керівник – к.е.н., проф. В. І. Сідоров

Література

1. Міжнародний бізнес : підручник / В. А. Вергун, А. І. Кредісов, О. І. Ступницький та ін. ; за ред. проф. Вергун. — К. : ВАДЕКС, 2014. — 810 с.
2. Голиков А. П. Международные экономические термины : словарь-справочник : учебное пособие / А. П. Голиков, П. А. Черномаз. — К. : Центр учебной литературы, 2008. — 376 с.
3. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини: теорія : підручник для студ. екон. спец. вищих навч. закл. / А. С. Філіпенко — К. : Либідь, 2008. — 408 с.
4. Транснаціональні корпорації : навчальний посібник / В. Рокоча, О. Плотніков, В. Новицький та ін. — К. : Таксон, 2001. — 131 с.
5. Fortune global 500 2013 [Electronic resource]. — Way of access : <http://www.Fortune.com/global500>
6. Белошапка В. А. Транснациональные корпорации в международном бизнесе : конспект лекций. / сост. В. А. Белошапка. — К. : КГЭУ, 1994. — 45 с.
7. Поляков В. В. Мировая экономика и международный бизнес: учебник / В. В. Поляков, Р. К. Щенина. — 5-е изд., стереотип. — М. : 2008. — 681 с.
8. Top 1000 World Banks 2014 // Summary of the Top 1000 World Banks [Electronic resource]. — Way of access : <http://www.TOP1000WorldBanks.com>
9. Ключко Л. А. Транснаціональні банки: позитивний вплив і негативні наслідки для національних банківських систем / Л. А. Ключко // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — № 8 (110). — С. 257–264
10. Орехова Т. В. Транснаціоналізація економічних систем в умовах глобалізації : монографія / за ред. проф. Макогона. — Донецьк : Дон НУ, 2007. — 394 с.
11. Кокоріна В. І. Імперативи розвитку міжнародного бізнесу в умовах глобалізації / В. І. Кокоріна // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. — 2010. — № 3. — С. 67–73.
12. Філіпенко А. С. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: монографія / А. С. Філіпенко, В. С. Будкін та ін. — К. : Знання України, 2004.